

Człowiek pierwotny w Jaskini w Obłazowej

The Early Man in the Obłazowa Cave

PAWEŁ VALDE-NOWAK

*Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii, ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków
e-mail: valde@uj.edu.pl*

Abstract. After 8 years of work over the period 1985–95 it is possible to discriminate at least twenty-one sedimentation series in the 4.5 m high section of the Obłazowa Cave. However, it must be stressed that the cave bottom has not been reached yet. The cave sediments of Obłazowa were thoroughly examined using sieves with a fine network (less than 1 mm). The section at Obłazowa Cave has nine lithic-bearing layers. The typical mousterian implements, with very few (or without) *Levallois* elements, were found in the six lower layers. The sequences of layers XI to III produce series of Upper Palaeolithic assemblages, typical for leaf-point culture (Szeletian) and East Gravettian (Pavlovian – layer VIII). On the last mentioned level, in the center of the stone circle, a complete mammoth-tusk boomerang was found as well as two human bones: distal phalanx of the thumb and distal phalanx of the little finger, the most ancient in Poland. Taking into account all elements discovered in this level we may hypothesize the existence of practices such as shamanism and suppose that Palaeolithic man sacrificed digits, perhaps as a ritual. The occurrence of red ochre supports this interpretation. The typical Aurignacian artefacts found beyond the intact system as well as some Middle Ages elements, found in layer I must be remembered. The rich palaeontological materials were retrieved by wet sieving. The fossil fauna consists of mollusca, fish remains, amphibians, reptiles, about 66 taxa of birds and 50 mammal species.

Key words: Palaeolithic, Neanderthal, radiolarite, cave-sanctuary, *Homo sapiens*

WSTĘP

Wśród jaskiń pienińskiego pasa skałkowego Jaskinia w Obłazowej, położona na terenie miejscowości Nowa Biała (powiat Nowy Targ), jest obiektem wyjątkowym. Świadczy o tym znaczenie dokonanych tu odkryć, jak i jej położenie. Otwór jaskini znajduje się 7 m ponad poziom rzeki Białki, której rwący nurt spotykamy

w odległości 100 m od niej (Fot. 1). Jaskinia znajduje się w izolowanej, widocznej z daleka kopulastej wapiennej Obłazowej Skale (670 m n.p.m.). Rezerwat Przyrody „Przełom Białki pod Krempachami”, w którym leży Obłazowa, od lat przyciąga odwiedzających. Walory tego miejsca doceniają turyści, filmowcy i – jak dowiodła tego archeologia – także paleolityczni łowcy przed tysiącami lat.

Fot. 1. Wejście do Jaskini w Oblazowej, lipiec 2006. (Fot. P. Valde-Nowak)
Entrance to the Cave in Oblazowa, July 2006. (Phot. P. Valde-Nowak)

Badania wykopaliskowe w Jaskini w Oblazowej podjęto w lipcu 1985 r. Po niewielkim sondażu w Jaskini w Wąwozie Sobczańskim Dolnej (Alexandrowicz i in. 1985), były one kolejną próbą wyjaśnienia możliwości prehistorycznego wykorzystywania jaskiń pienińskich¹. Badania Jaskini

¹ Wiosną 1985 r. przeprowadzono z inicjatywy autora wizję lokalną Jaskini w Oblazowej. Uczestniczyli w niej konserwatorzy na województwo nowosądeckie: mgr M. Szymaszkiwicz – Konserwator Zabytków Archeologicznych i mgr W. Szewczyk – Konserwator Przyrody, a także zoolog z PAN w Krakowie oraz autor. Doszło wówczas do odkrycia u podnóża zachodniej ściany Oblazowej Skały, na polu mieszkańca Nowej Białej, Andrzeja Bednarczyka, ok. 80 m na WNW od otworu jaskini, inwentarza zabytków kamiennych schyłkowopaleolitycznej kultury Federmesser (Valde-Nowak 1987). Odkrycie to w oczywisty sposób rzutowało na rozważane już wcześniej możliwości natrafienia w Jaskini w Oblazowej na pozostałości osadnictwa ze starszej epoki kamienia. W ciągu dwóch pierwszych sezonów wykopaliskowych w Jaskini, równocześnie badano pobliskie obozowisko otwarte (Nowa Biała, stan. 1). Przerwane

w Oblazowej prowadzono przez osiem sezonów wykopaliskowych w latach 1985–92 (z przerwą w 1991 r.) oraz w 1995 r. (Valde-Nowak 1987, 1990, 1991; Valde-Nowak i in. 1987, 2003). Po zakrojonych na dużą skalę pracach zabezpieczających grotę w 2007 r., latem następnego roku doszło do dalszych badań² (Fot. 2).

Jaskinię tworzy niewielka, 9-metrowej długości komora, do której wchodzi się przez krótki korytarzyk. Przed rozpoczęciem wykopalisk do jaskini prowadził mały, trójkątny otwór ekspozycyjny na południe. Widoczny był w nim skalny próg, który w trakcie postępującej eksploracji okazał się arkadowym zwieńczeniem pierwotnego wejścia, leżącego poniżej wspomnianego otworu i – jak się okazało – wykutego w czasach nowożytnych.

Przed podjęciem badań dno jaskini, pokryte gliniasto-gruzowym usypiskiem, podchodziło w górę, w stronę małego okna. Dokładne oględziny bezpośredniego otoczenia jaskini i wnioski płynące z analizy układu nawarstwień pozwalają spodziewać się istnienia jeszcze conajmniej jednego wejścia do Jaskini w Oblazowej. Jeżeli przypuszczenie o istnieniu w tym rejonie kolejnego otworu prowadzącego do jaskini jest słuszne, wówczas łatwo wytłumaczymy tak znaczną ilość osadu w samej grocie oraz fakt jej całkowitego zaczopowania stożkiem usypiskowym. Jest on w dużej mierze zbudowany z osadu wysypującego się do jaskini z zewnątrz.

U podnóża skały od strony południowej widoczne są dwie „groty”, które do czasu utworzenia rezerwatu w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku, pełniły dla okolicznej ludności rolę kamieniołomów. Na ścianach i stropie obu tych wyrobisk można dopatrzeć się śladów po odwiertach strzałowych. Pomimo wyraźnych dowodów antropogenicznego przemodelowania tej części Oblazowej Skały możemy przypuszczać, że

w sierpniu 1986 r. badania tego obozowiska do dziś nie zostały podjęte.

² Projekt zabezpieczenia i prace w terenie wykonał zespół pod kierunkiem dr hab. inż. Tadeusza Mikosia z Wydziału Górnictwa i Geoinżynierii AGH w Krakowie, we współpracy z Fundacją „Nauka i Tradycje Górnicze” i Polskim Towarzystwem Ochrony Zabytków Podziemnych HADES.

Fot. 2. Badania archeologiczne Jaskini w Oblazowej, lipiec-sierpień 2008 r. Eksplorację prowadzą studenci archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (od lewej): Ewa Powroźnik, Agata Laskowska, Krzysztof Rak oraz studentka archeologii Uniwersytetu Warszawskiego Katarzyna Gubała. (Fot. P. Valde-Nowak)

Archaeological excavations in Oblazowa Cave, July-August 2008. Exploration of the cave done by the students of archaeology at Jagiellonian University in Cracow (from left to right): Ewa Powroźnik, Agata Laskowska, Krzysztof Rak, and a student of archaeology at Warsaw University Katarzyna Gubała. (Phot. P. Valde-Nowak)

pierwotnie istniały w tym miejscu rozległe szczeliny, a może nawet jaskinie. Ścianę jednej z „grot” stanowi bez wątpienia sklepienie takiej szczeliny, która kontynuuje się w skale. Ze szczeliny tej wysypuje się materiał gliniasty, zawierający szczątki fauny, które podczas wykopalisk w Jaskini w Oblazowej także objęto badaniami. Miejsce to nazwane zostało „Oblazowa 2”, a szczątki fauny z tego miejsca dały datę AMS ok. 35 tys. lat p.n.e. (Nadachowski i in. 1993). W jego obrębie materiały archeologiczne nie zostały znalezione.

Trzeba wyraźnie powiedzieć, że do 1985 r., a więc do chwili dokonania pierwszych odkryć w Jaskini w Oblazowej, wszystkie karpackie stanowiska paleolityczne wiązały się z paleolitem schyłkowym. Pochodzący z nich materiał zabytkowy reprezentuje wszystkie środowiska

kulturowe tego okresu: magdaleńskie, z tyczkami łukowymi i liściakowe. Wydawało się, że na odkrycia śladów starszego osadnictwa nie ma szans. Ujawnienie bogatej sekwencji górno- i środkowopaleolitycznej w Oblazowej całkowicie zmieniło tę sytuację. Okazało się, że w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej zamieszkiwał neandertalczyk, później zaś *Homo sapiens*, do niedawna potocznie zwany kromanończykiem, i że miał tu prawdopodobnie swoje sanktuarium.

METODYKA

Postępowanie terenowe podczas badań Jaskini w Oblazowej sprowadzało się do wydobywania osadu pięciocentymetrowej grubości warstwą mechaniczną z powierzchni 0,5 × 0,5 m. Tak

wydobywany osad poddawany był szlamowaniu na sitach o prześwicie 0,4 mm. Podkreślić trzeba płukanie całości eksplorowanego sedymentu, której to procedury nie stosowano w badaniach polskich jaskiń. Ta skrupulatna eksploracja pozwoliła zgromadzić bardzo bogate i zróżnicowane zespoły faunistyczne, w obrębie których znajdują się serie szczątków drobnych gryzoni – jak wiadomo – czułych wskaźników, istotnych przy wszelkiego rodzaju rekonstrukcjach środowiska w otoczeniu jaskini.

Materiał szlamowany był na miejscu w odnogach Białki. Wyszuszone brekcje preparowano w warunkach laboratoryjnych po zakończeniu prac w terenie³. W ciągu ośmiu lat wykopalisk przebadano powierzchnię 25 m² usytuowaną wewnątrz jaskini i tuż przy otworze od strony zewnętrznej. Trzeba wyraźnie tu zaznaczyć, że w Jaskini w Oblazowej nie ma tarasu przedjaskiniowego.

W celu rozpoznania układu stratygraficznego powstała sieć profili: trzech głównych zorientowanych krzyżowo (dwa podłużne i jeden poprzeczny) oraz gęsta sieć profili pomocniczych, powstających po wyeksplorowaniu poszczególnych sekcji wykopu.

WYNIKI BADAŃ

W całym profilu Oblazowej odznaczają się dwie serie, różniące się zasadniczo (Ryc. 1). Dolna seria jest najlepiej reprezentowana przez warstwę XXI. Tworzą ją żwiry rzeczne z otoczkami o średnicy dochodzącej do 30 cm. Wśród otoczek rozpoznać można granity, kwarcyty i wapień (pochodzące z Tatr) oraz piaskowce fliszowe. Seria ta zarówno pod względem składu litologicznego, jak i położenia wysokościowego, odpowiada zwirowemu tarasowi Białki, datowanemu na czas ostatniego zlodowacenia (Halicki 1930; Baumgart-Kotarba 1983; por. Madeyska 1991, 2003).

Młodsza seria, to warstwa VIII i warstwy nadległe, składająca się głównie z autochtonicznego gruzu skalnego (pochodzącego z kruszenia stropu i ścian jaskini), zmieszanego z gliną, a także z materiału tworzącego piarg Oblazowej Skały. Materiał z tego piargu wysypuje się do jaskini przez inny, nieznaną jeszcze otwór. Seria młodsza to typowy osad jaskini suchej, przez którą nie przepływała woda.

Warstwy leżące pomiędzy poziomem XXI i VIII mają charakter przejściowy i zawierają elementy obu serii. Nie dotyczy to poziomów kulturowych XVb, XIII i XI, które pod względem litologicznym złożone są z materiału gliniasto-gruzowego.

Jaskinia w Oblazowej była zasiedlana wielokrotnie. Świadczą o tym poziomy osadnicze, uchwycone w różnych warstwach osadów. Zabytki mustierskie zalegały w stropie serii rzecznej i w spągowej części serii przejściowej. Zabytki górnopaleolityczne znaleziono w górnej części serii przejściowej (w-wa XI) i w obrębie sekwencji gliniasto-gruzowej (w-wa VIII i nadległe). Osobnym problemem są zabytki znalezione poza niezaburzonym układem przedstawionych serii, w tzw. wkopie (w-wa XXII).

Najstarsze ślady archeologiczne odnieść należy do środkowopaleolitycznej kultury mustierskiej. Charakterystyczne dla niej zabytki wydobyte zostały z warstw: XXb (skupisko z zębem mamuta), XIX, XVII, XVI (skupisko z żuchwą hieny), XVb oraz XIII. Zabytki górnopaleolityczne pochodzą z warstwy XI, VIII, V i IIIa oraz z warstwy XXII (wkop). Ponadto pewną ilość materiałów znaleziono na wtórnym złożu o różnej genezie. Wspomnieć należy też o odkrytych w stropie całej sekwencji zabytkach późnośredniowiecznych, takich jak żelazny grot bełtu kuszy i fragmenty ceramiki.

Faza kultury mustierskiej (warstwy XIX-XIII)

Dotychczas najstarsze ślady osadnicze zostały odsłonięte w warstwie XXb, którą tworzy brunatno-zielony piaszczysty osad związany z facją koryta rzeki, zalegający w przedziale głębokości 355–365 cm. Inwentarz, jaki stąd pochodzi, jest niewielki i liczy 39 artefaktów, rozrzucony

³ Większość tego bogatego materiału została wypreparowana w Instytucie Zoologii Systematycznej i Doświadczalnej PAN w Krakowie i uwzględniona w publikacji (Valde-Nowak i in. 2003). Proces przebierania prób trwa jednak nadal, co sporadycznie doprowadza do znalezienia zabytku archeologicznego wśród szczątków faunistycznych.

w promieniu 1 m od zęba mamuta, zlokalizowanego w północno-zachodnim narożniku wykopu. Trzeba zwrócić uwagę na zaleganie artefaktów w osadach rzecznych piaszczysto-żwirowej facji powodziowej. Można przypuszczać, że w fazie okresowego obniżenia się wody, w korycie rzeki neandertalczyk założył na jej brzegu krótkotrwałe obozowisko. Miejsce to niedługo potem znów znalazło się pod wodą i zostało pokryte piaskiem i żwirem.

W skład inwentarza wchodzi: dwa rdzenie, 25 odłupków, 4 okruchy negatywowe i 8 narzędzi. Wśród narzędzi zwraca uwagę niewielki nóż tyłkowy, wykonany rdzeniowo z okrucha bogatego w krzemionkę radiolarytu czerwonego (odmiana z delikatnymi błękitnymi żyłkami). Krawędź pracująca ma przebieg wnekowy. Uformowana została retuszem wieloseryjnym, skierowanym stromo na jedną stronę. Na drugą stronę zachodzi tylko kilka płaskich i półpłaskich wyłusek. Rodzaj retuszu widoczny jest też na krawędzi biegnącej ukośnie od wierzchołka. Narzędzie to nieco przypomina „Schabermesser” typu Tata, choć wklęśła i stosunkowo stromo zaruszowana krawędź pracująca odbiegają od cech wspomnianego typu (por. Vértes 1964, s. 160 ryc. 19). Prawdopodobnie chodzi tu o zgrzebło typu Tata (por. Vértes 1964, s. 154 ryc. 16).

W grupie narzędzi z warstwy XXb znajduje się też trójkątny w zarysie odłupek, uformowany niemal dookólnym wieloseryjnym stromym i półstromym retuszem zwrotnym. Ślady starannego formowania wierzchołka, w postaci dwóch ukośnie skierowanych na stronę dolną negatywów i śladów uderzeń formujących od strony wierzchołka na stronę górną, dają podstawy do ewentualnego uznania narzędzia za ostrze.

Spośród wszystkich sześciu warstw środkowopaleolitycznych z Jaskini w Oblazowej najbogatszy zespół zabytków pochodzi z warstwy XIX. Chodzi tu o przedział głębokości 335–345 cm w północnej części metrów A (-1), A (-2). Warstwę tworzy piaszczysto-gliniasty materiał rzeczny, barwy zielonkawo-szarej o średnicy ziaren do 3 cm. Z powierzchni łącznie niewiele ponad 1 m² wydobytych zostało aż 538 zabytków. Przy tak dużej gęstości występowania materiału archeologicznego i tak małej powierzchni objętej rozpoznaniem,

trudno wyrobić sobie pogląd o zasięgu występowania zabytków w tej warstwie.

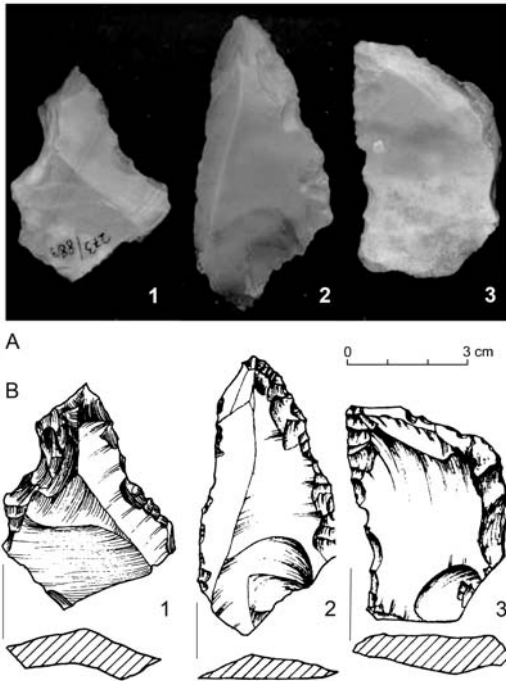
W tym bogatym zespole artefaktów znaleziono jedynie cztery małe rdzenie. Reprezentują stadium skrajnego wykorzystania konkrecji o cechach rdzenia dyskoidalnego. Dominującą ilościowo grupę inwentarzową z tej warstwy stanowią odłupki (408 szt.). Przeważają odłupki małe, o wymiarach do 3 cm długości osi dłuższej. Znaczna jest też ilość łusek. W materiale z tej warstwy zostało wyróżnionych 112 narzędzi, głównie zgrzebła i formy zębato-wnekowe.

Z warstwy XVII pochodzi niewielka seria, licząca 51 wyrobów, zalegająca w brunatno-zielonkawym, humusowym materiale ilastym w przedziale głębokości 310–320 cm. Zabytki są ogładzone zapewne na skutek przepływu wody.

Z warstwy XVI, w postaci piaszczysto-żwirowej serii rzecznej o zielonkawej barwie i pojedynczych okruchach wapienia o średnicy do 15 cm, wydobyto 47 artefaktów kamiennych, rozrzuconych wokół kompletnie zachowanej w dwóch częściach żuchwy hieny jaskiniowej. Można też wspomnieć, że w tym skupieniu znaleziono kilka stosunkowo dużych fragmentów szczątków zwierząt, m.in. poroże renifera i część żebra nosorożca lub mamuta.

Pod względem kulturowym zabytki z wymienionych wyżej czterech warstw mustierskich nawiązują do materiałów środowopaleolitycznych, znanych z terenu dzisiejszych Węgier, Moraw i Słowacji. Szczególnie wiele podobieństw widocznych jest w stosunku do inwentarza z warstwy 11 Jaskini Kůlna na Morawach, określonych mianem taubachienu (Valoch 1988, ss. 73–80).

Inwentarz z warstwy XVb, pod względem pewnych cech (przede wszystkim regularności zgrzebeł) odbiega od dotychczas opisanych zespołów, którą tworzy ciemnoczerwono-brunatny osad gliniasty z gruzem do 2 cm średnicy. W spągowej części tej warstwy, w przedziale głębokości 260–270 cm, widoczna jest mniej więcej 5-centymetrowa ciemnobrunatna smuga, silnie humusowa, o cechach warstwy kulturowej. Uchwycono ją w całej dostępnej części wykopu. Znaleziono tu 160 artefaktów kamiennych (Ryc. 2). Materiały archeologiczne z tej warstwy odnieść należy do tzw. południowo-wschodniego

Ryc. 2. Wybrane narzędzia neandertalczyka, tzw. zgrzebla z radiolarytu pienińskiego, znalezione z warstwie XVb. (Fot. P. Valde-Nowak, rys. E. Osipowa)

Selected tools used by Neanderthals, so called scrapers made of the Pieniny radiolarite and found in the layer XVb. (Phot. P. Valde-Nowak, drawn by E. Osipowa)

szarentieniu (Gabori-Csank 1968, s. 182; Gabori 1976, s. 77). Świadczyć o tym może dominacja zgrzebeł o wyrazistym obliczu typologicznym. Niektóre z nich uformowano retuszem wieloseryjnym, stromym lub półstromym retuszem stopniowym.

W zespole z tej warstwy trudno wskazać jednoznaczne dowody stosowania techniki lewaluaskiej. Zespoły południowo-wschodnioszarenkie datowane są na Brörup lub ewentualnie początek I Pleniglacjału (Gabori-Csank 1968, s. 110; Kozłowski, Kozłowski 1977, ss. 87–93 mapa 6; Le Paleolithique en Pologne 1966). Podobieństwa poprzez wysoki udział zgrzebeł widzimy też w stosunku do materiałów ze słowackiego stanowiska Horka-Ondrej na Spiszu, konkretnie z części A (Kaminská i in. 1993, ss. 100–102; 2005).

Sekwencję mustierską Oblazowej kończy warstwa XIII, zdominowana drobnymi formami zębatymi i wnąkowymi.

Faza kultury szeleckiej (warstwa XI)

Kolejna, XI warstwa kulturowa Jaskini w Oblazowej, reprezentuje już czasy początku paleolitu górnego, choć jej twórcą – jak zgodnie przyjmują badacze w stosunku do tzw. kultur przejściowych – jest jeszcze neandertalczyk. Strop tego poziomu pojawiał się już na poziomie ok. 210 cm, osiągając miejscami 230 cm. Przeciętnie grubość tej warstwy nie przekraczała 10 cm. Warstwę tworzy gliniasty materiał o czerwonawo-brunatnym zabarwieniu, zawierający wapienny gruz stosunkowo drobnej frakcji, tylko sporadycznie przekraczającej 3 cm. Ze względu na charakterystyczne czerwonawe zabarwienie, poziom ten był stosunkowo łatwo rozpoznawalny we wszystkich badanych sekcjach, w których był zachowany.

Fot. 3. Ostrze liściowate z ciemnoczerwonego radiolarytu kultury szeleckiej (w-wa XI) z Jaskini w Oblazowej. (Fot. P. Valde-Nowak)

Leaf point of Szeleta culture made of dark-red radiolarite (layer XI), found in the Oblazowa Cave. (Phot. P. Valde-Nowak)

Inwentarz zabytkowy nie jest liczny. Składa się z 52 zabytków kamiennych. Jest to jeden rdzeń, jeden okruch negatywowy, 17 odłupków i 32 narzędzia. Najważniejszym elementem kamiennego inwentarza narzędziowego z tej warstwy jest całkowicie bifacjalne ostrze liściowate z ciemnoczerwonego radiolarytu, którego wierzchołkowa część tworzy składankę z częścią bazową (Fot. 3). Oba tworzące składankę fragmenty zostały znalezione w odległości ok. 3 m od siebie. Do odnalezienia wierzchołka doszło dopiero w dwa lata od odkrycia ostrza. Było to możliwe jedynie dzięki skrupulatnemu szlamowaniu całości osadów

na sitach o bardzo drobnym prześwicie. Cechy inwentarza zabytków z tej warstwy pozwalają odnieść go do kultury szeleckiej (por. np. Oliva 1995). Terytorialnie najbliższym Oblazowej jest stanowisko Certova pec w Radošinie w dolinie Wagu, z którego pochodzi data radiowęglowa 38 400 B.P. (Barta 1980). Ostatnio dla kości ptasiej z warstwy XI w Oblazowej uzyskano datę AMS 36 400 ± 700 BP (Lorenc 2006, s. 54).

Faza kultury pawłowskiej (warstwa VIII)

Warstwę VIII tworzy silnie humusowy materiał o ciemnobrunatnej barwie, w obrębie której rozpoznano skupisko masywnych (średnica do 60 cm) granitowych i kwarcytowych głazów (otoczaków), niewątpliwie przyniesionych przez człowieka z koryta pobliskiej rzeki. W obrębie tego kręgu znaleziono kompletnie zachowany łukowaty przedmiot z ciosu mamuta o cechach bumerangów australijskich typu Queensland i dalsze przedmioty o specjalnym charakterze (Fot. 4).

Bumerang wykonano z drzazgi ciosu, szlifując wewnętrzną powierzchnię zęba z widocznymi łukowatymi przyrostami. Przekrój poprzeczny tego przedmiotu jest zatem płasko-wypukły, przy czym powierzchnia wypukła nosi ślady uszkodzeń, powstałych za życia zwierzęcia (z wyjątkiem cienkich rys, ukośnych do osi przedmiotu możliwych do zauważenia przy jednym z jego końców). Widoczne na powierzchni wewnętrznej rysy muszą łączyć się z działalnością człowieka i w jakiejś mierze też z procesami podepozycyjnymi. Bumerang z Oblazowej z trudem można odnieść do innych znalezisk z epoki kamienia. Do czasu odkryć w Oblazowej najstarszym na świecie (mezolit) niewątpliwym bumerangiem, wykonanym z drewna, był okaz wydobyty z torfowiska w Brabrand Sø w Danii. Znacznie młodszym od niego jest również drewniany bumerang z Velsem w Belgii.

W tym kontekście trzeba tu wyeksponować dawne odkrycie, zignorowane przez większość

Fot. 4. Kamienny krąg z łukowatym przedmiotem z ciosu mamuta o cechach bumerangów australijskich typu Queensland. (Fot. M. Biernacki)

Stone circle with bow-like specimen with features of Australian boomerangs, made of mammoth tusk. (Phot. M. Biernacki)

badaczy, dokonane w cegielni w Stillfried w Dolnej Austrii. O. Menghin (1967) zbadał ów lekko łukowaty przedmiot, przechowywany w regionalnym dolnoaustriackim muzeum i zidentyfikował go właśnie jako bumerang, odnosząc na podstawie przesłanek stratygraficznych i tworzywa (kość mamuta, być może żebro) do kultury górnopaleolitycznej. Przedmiot ten, noszący ślady obróbki, również ma płasko-wypukły przekrój poprzeczny. Nie jest kompletnie zachowany, gdyż brakuje obu końców. Jest to jedyna czasowa i surowcowa analogia dla znaleziska z Oblazowej.

Do omawianego inwentarza należą też dwa kliny rogowe, które uznać należy za dźwigiary górnicze, dobrze znane z wielu znanych ze schyłku epoki kamienia kopalń krzemienia, m.in. z Krzemionek Opatowskich (Boguszewski, Sałaciński 1992). Jeden klinów z Oblazowej jest starannie wykończony, odznacza się śladami odcinania od poroża, nacięciami, a zwłaszcza rytym ornamentem zwielokrotnionych linii o łukowym przebiegu.

Z warstwy tej pochodzi też rogowy przekłuwacz oraz trzy zawieszki z przewierconych kłów lisa polarnego. Ponadto znaleziono dwie zawieszki z muszli ślimaka *Conus* sp., zapewne wydobyte z osadów kopalnych. Uzupełnieniem zespołu przedmiotów z surowców organicznych jest owalny paciorek z kości. Wszystkie wymienione przedmioty noszą na sobie ślady ochry – czerwonego barwiącego pigmentu.

Wśród artefaktów kamiennych zwracają uwagę przedmioty wykonane z surowców pochodzących z dużej odległości, sięgającej 200 a nawet 300 km. Chodzi tu m. in. o krzemień czekoladowy z okolic Iłży oraz krzemień świeciechowski z okolic Annopola. W przypadku tego ostatniego chodzi o dużą, wstępnie obrobioną, niewykorzystaną konkrację, której wartość zapewne była znaczna.

Krzywoliniowy ornament ze zwielokrotnionych linii rytym w wymienionym wyżej rogowym klinie jest typowy dla stylu pawłowskiego (Klima 1983, s. 126, fig. 48). W taki sposób wykonano na przykład stylizowane przedstawienie postaci kobiecej na fragmencie mamuciego ciosu (Klima 1995, s. 70, fig. 20). Także dwie muszle *Conus* są elementem bardzo charakterystycznym dla kultury pawłowskiej, co dotyczy też kształtu i umiejscowienia nacięcia (Klima 1963, s. 420, tabl. 72:

988–993; 1983, s. 124, fig. 47: 1; Svoboda 1991, ss. 48–49, ryc. 24: 9–10; Škrdl i in. 1996, s. 181, fig. 2–3). W zespołach pawłowskich spotykane są też przewiercone kły jeleniowatych (Klima 1963, s. 421, tabl. 72: 978–982; 1983, s. 124, fig. 47: 4; Svoboda 1991, s. 50, ryc. 24: 3, 5).

Jednak kontekst dla bumerangu nie byłby pełny, gdybyśmy nie omówili jeszcze innych bardzo ważnych znalezisk ze skupiska w kregu z otoczek w warstwie VIII. Chodzi o dwie kości ludzkie, obecnie najstarsze na ziemiach polskich. W obu przypadkach są to dystalne części ludzkich palców – paliczek kciuka i małego palca. Próbką pobrana z pierwszego z wymienionych dała datę AMS 31 000 ± 550 (Housley 2003, s. 83). Paliczek kciuka zalegał tuż przy bumerangu, zajmował więc w skupisku miejsce centralne.

Pozostałe warstwy (VII-I)

Zabytki archeologiczne znaleziono też w warstwie V. Z tej cienkiej smużki o kulturowym charakterze, potwierdzającej kontynuację osadnictwa w jaskini po fazie nagłego zasypania jej wnętrza gładziami i luźnym gruzem (w-wy VII-VI), wydobyto jedynie dwa artefakty – drobny wiór z czerwonego radiolarytu i łuskę z tego samego surowca. Materiał ten nie jest diagnostyczny dla określenia kulturowej przynależności znalezisk. Po analizie całości dotychczas odkrytych nawarstwień Jaskini w Oblazowej zasugerowano, że to właśnie warstwa V może być resztką zniszczonego poziomu oryniackiego. Zabytki oryniackie zostały znalezione w jaskini wyłącznie na złożu wtórnym w warstwie XXII (tzw. wkopie), która zostanie omówiona niżej.

Osadnictwo paleolityczne reprezentuje też warstwa IIIc, którą tworzyła oliwkowo-popielata warstwa gliniasto-gruzowa, przecięta jednym ze stożków usypiskowych, powstałych z materiału allochtonicznego, wysypującego się do jaskini przez drugi, wyżej położony otwór, dziś kompletnie zasypany. W tej warstwie znaleziono trzy drapacze i dwa półtylczaki wiórowe. Trudno rozstrzygnąć, czy są to przedmioty pozostawione przez ludność epigrawecką, czy magdaleńską. Drapacze nie mają cech „tarnowiańskich”, stąd można przyjąć, że chodzi o pozostałości osadnictwa górnopaleolitycznego.

Wkop oryński (warstwa XXII)

Warstwa ta, potocznie nazywana podczas wykopalisk wkopem oryńskim, wymaga osobnego komentarza. Chodzi tu o pakiety przemieszanych osadów jaskiniowych z charakterystycznie zwierzętami konkretnymi wapienia bulastego. Materiał ten ma antropogeniczny charakter i świadczy o przemodelowaniu przez człowieka przyotworzonej części wypełniska jaskini.

Początkowo w trakcie prac terenowych bardzo trudno było zidentyfikować tę stratygraficzną anomalie. W miarę postępu eksploracji i obserwacji kolejnych profili stało się jasne, że człowiek górnopaleolityczny ścinał niemal pionowo część arealu z pierwotnym układem nawarstwień środkowo- i górnopaleolitycznych, osiagając strop grubych żwirów (w-wa XXI i XX).

Swym zasięgiem w części stropowej zaburzenie to osiągnęło północną część metra A. Mniej więcej w centralnej części owego „wkopu” znaleziono pojedyncze artefakty kamienne, takie jak np. dwa drapacze ze spatynowanego krzemienia (m.in. krzemień wołyński), wiórowiec ze spatynowanego krzemienia i dwa fragmenty cylindrycznych ostrzy kościanych⁴. Drapacz z Oblazowej możemy uznać za tzw. *grattoir carene*, typowy dla zespołów oryńskich (Demars, Laurent 1989, ss. 44–45, fig. 8). Drugi z narzędzi krzemienianych to drapacz z wiórowca oryńskiego w rodzaju niektórych tzw. *lame aurignacienne* (Demars, Laurent 1989, ss. 78–79, fig. 25: 4–5). Ostrza kościane z tego złoża o owalnym przekroju poprzecznym zwykle spotykane są w starszych zespołach oryńskich (Delporte 1998, ss. 64–65, fig. 23).

OBLAZOWA JAKO MIEJSCE KULTU

Kończąc skrótową prezentację archeologicznych nawarstwień Jaskini w Oblazowej trzeba odpowiednio skomentować zespół odkryty w warstwie

VIII. Analiza układu stratygraficznego Oblazowej, skomplikowanego z powodu ewidentnego przemodelowania części gliniastego podłoża przez człowieka górnopaleolitycznego, doprowadziła do uznania, że twórcą owego przemodelowania był człowiek kultury pavłowskiej – twórca kręgu z przyniesionych gładów, odkrytego w warstwie VIII. To ustalenie ma poważne konsekwencje stratygraficzne, gdyż równocześnie dokumentuje starszeństwo kultury pavłowskiej w stosunku do oryńskiej, co może budzić pewne wątpliwości. Przede wszystkim jednak wspomniana analiza ujawniła, że skupisko gładów-otoczek zostało ułożone na platformie ziemnej, jaka powstała po usunięciu mas gliny i gruzu w części wejściowej jaskini.

Bez wątplenia relikty uchwycone w warstwie VIII mają charakter wyjątkowy. W zespole zabytków z tej warstwy niemal nie ma materiału odpadowego, np. związanego z masową produkcją krzemieniarską, czy ćwiartowaniem upolowanych zwierząt. Materiał robi wrażenie starannie wyselekcjonowanego. Większość zabytków możemy uznać za przedmioty o znacznej wartości dla ówczesnego człowieka. Obecność kości ludzkich może sugerować pochówek cząstkowy, lub symboliczny. W tym miejscu należy jeszcze raz zwrócić uwagę na dokładność eksploracji. Szlamowanie wypełniska na sitach o bardzo drobnym prześwicie daje gwarancję, że w przebadanej części nie zostały przeoczone inne kości ludzkie. Co znaczą więc fragmenty ludzkiej dłoni, znalezione w towarzystwie ozdób, zabytków sztuki i bardzo rzadko odkrywanych paleolitycznych przedmiotów?

Rysuje się co najmniej kilka hipotez, które można tu przedstawić. Wśród nich na pierwszy plan wysuwa się uznanie skupiska za przejaw szamanizmu, w którym istotne znaczenie miała symbolika ludzkiej dłoni, tak dobrze udokumentowana przedstawieniami jaskiniowymi dzisiejszej Francji i Hiszpanii (Clottes, Courtin 1995; Lorblanchet 1997). Wiele dłoni uwiecznionych przez górnopaleolitycznego myśliwego w mrokach tamtejszych jaskiń nie jest kompletnych – brakuje części palców. Odkrycia tego rodzaju wywołały trwającą już blisko sto lat dyskusję na temat znaczenia przedstawień „okaleczonych” dłoni.

⁴ Przed złożeniem niniejszego tekstu do druku doc. dr hab. P. Wojtal przekazał mi fragment ostrza kościanego, który znaleziono w trakcie trwającego wciąż przebiegania wyszlamowanych brekcji z Oblazowej. Fragment ten tworzy składankę z jednym z dwóch wspomnianych fragmentów znalezionych w jaskini *in situ*.

Wśród propozycji interpretacyjnych na plan pierwszy wysuwała się rytualna amputacja członów palców, np. podczas obrzędów inicjacyjnych, czy żałobnych. Zwrócono przy tym uwagę, że niektóre przedstawienia ukazują dłonie jak gdyby ze schowanymi, a nie amputowanymi palcami. Tak czy inaczej znaczenia symboliki dłoni dla ówczesnych społeczności trudno zaprzeczyć. W dyskusjach, o których mowa podnoszono, że przeciwko amputacjom świadczy brak znalezisk paleolitycznych ludzkich szkieletów z brakującymi palcami. W tym kontekście warto przypomnieć dawne, pominięte przez badaczy zachodnioeuropejskich odkrycie w grocie Murzak-Koba na Krymie szkieletu kobiety i mężczyzny z końca paleolitu (Bibikov 1940). Według ekspertyzy antropologicznej kobieta jeszcze jako dziecko straciła końce obu małych palców u obu rąk (Žirov 1940).

Znalezisko z Oblazowej stanowi mocny wkład w tę dyskusję, choć bynajmniej nie musi potwierdzać dokonanej na miejscu amputacji. Możemy bowiem wyobrazić sobie, że obydwa palce z Oblazowej stanowiły rekwizyty, którymi np. posługiwał się szaman. Mogły to być elementy odjęte przez niego ze zwłok w zupełnie innym miejscu i stosowane w praktykach obrzędowych. Możliwości budowania hipotez alternatywnych i podbudowywania, bądź zaprzeczania powyższym propozycjom są liczne i trudno je tu obszerniej omawiać (szerzej na ten temat: Valde-Nowak 2003, ss. 70–73). Można wspomnieć jedynie o możliwości interpretacji stanowiska w Oblazowej jako swego rodzaju przyczółka dla penetracji dalekosiężnej w sensie zajęcia nowego terytorium, albo też sanktuarium, położonego daleko od stale zasiedlonego obszaru, w tym przypadku pogranicza Moraw i Dolnej Austrii, skąd znamy trwałe osiedla łowieckie ludności kultury pawłowskiej.

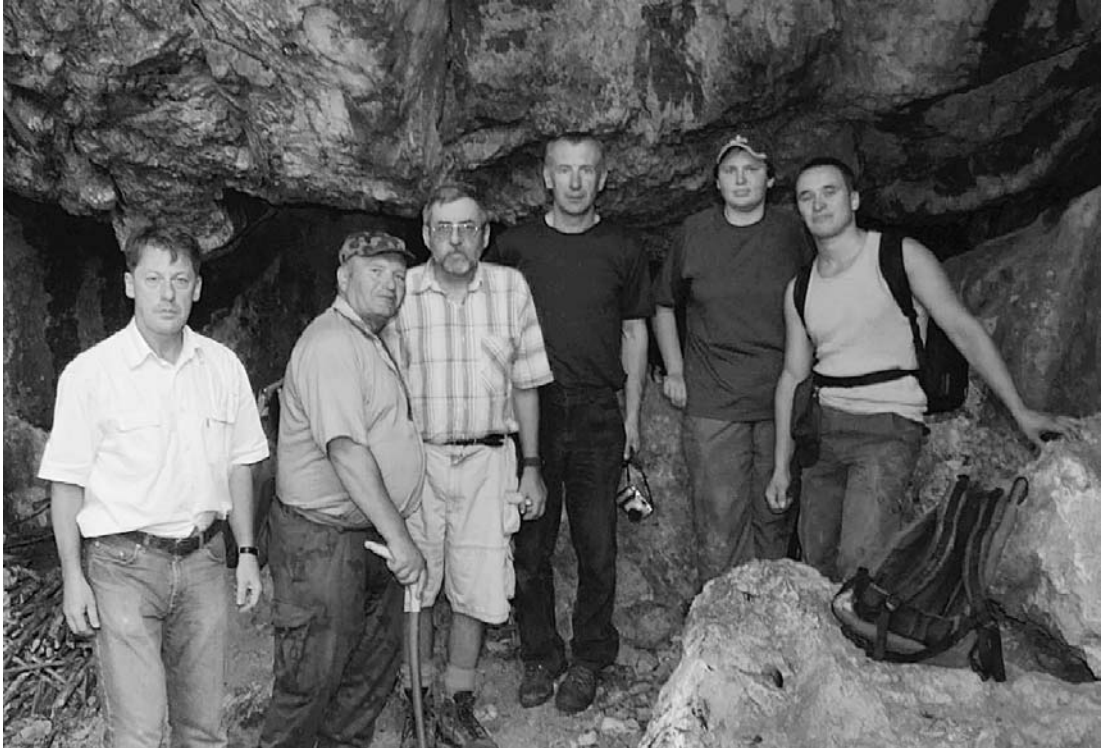
Trudno nie skojarzyć przy tym obecności wyspecjalizowanych narzędzi górniczych, stosowanych do ekstrakcji kongrecji dobrze łupliwych skał krzemionkowych, np. krzemieni, radiolarytów i rogowców ze skały macierzystej, z obfitością w bezpośrednich okolicach Jaskini w Oblazowej radiolarytu pienińskiego (Birkenmajer 1979; por. też Rydlewski 1989) o znakomitych parametrach

technicznych. Jednak odniesienie depozytu z warstwy VIII jedynie do działalności górniczej zużyłoby znacznie wymowę tego odkrycia. Zresztą wiele cech tego inwentarza bynajmniej nie wskazuje na jego kopalniano-pracowniane koneksje.

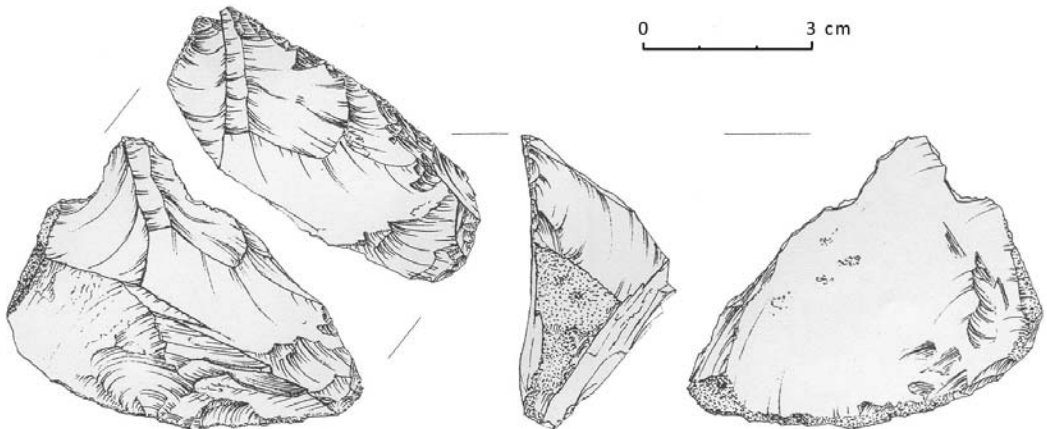
Wobec odkryć dokonanych w Jaskini w Oblazowej w nowym świetle staje możliwość prehistorycznego zasiedlenia innych jaskiń pienińskiego pasa skałkowego. Postulat objęcia archeologicznym zwiadem takich obiektów na terenie Pienińskiego Parku Narodowego był w przeszłości dyskutowany przez Radę Naukową Parku⁵ i w końcu jednak doczekał się częściowej realizacji w lecie 2006 r. W drodze powrotnej z Jaskini Walusiowa Jama do głównej grani, w żlebie na północ od jaskini znaleziono wówczas na powierzchni rynny erozyjnej żlebu krzemienisty zabytek o cechach górnopaleolitycznych (Fot. 5; Ryc. 3). To przypadkowe znalezisko jest najlepszym dowodem na sens podjęcia badań archeologicznych w jaskiniach pienińskich, a także badań powierzchniowych, między innymi w miejscu istnienia potencjalnych schronisk podskalnych. Trzeba wyraźnie powiedzieć, że o ile jaskinie pienińskie, jako obiekty speleologiczne i ogólnie biorąc – przyrodnicze, doczekały się dokumentacji (Kowalski 1954, Amirowicz i in. 1995), jako obiekty dokumentujące faunę kopalną, geologię czwartorzędu i dzieje najstarszego osadnictwa wciąż nie są rozpoznane.

Znaleziony zabytek krzemienisty zalegał pierwotnie prawdopodobnie w górnej części doliny

⁵ Po raz pierwszy po przeprowadzonej wizji lokalnej w Wąwozie Sobczańskim w maju 1988 r., po której członkowie ówczesnej Rady Naukowej Parku nie wyrazili zgody na przeprowadzenie badań w Jaskini w Wąwozie Sobczańskim Górnej, a następnie 12 grudnia 1994 r., gdy uznano, że archeologiczny zwiad mógłby ewentualnie objąć niektóre jaskinie pienińskie, lecz po spełnieniu pewnych warunków. Za zgodą Dyrekcji parku doszło 21.07.2006 r. do wizytacji Jaskini Walusiowa Jama i Jaskini Borsuczej. W akcji uczestniczyli paleozoologowie: prof. dr hab. Adam Nadachowski i dr Piotr Wojtal, leśniczy mgr inż. Jacek Berezicki, starszy strażnik Franciszek Ponicki oraz dwoje studentów z Klubu Aktywnego Czwartorzędowca w Warszawie: Anna Mitura i Dariusz Luks, a także autor. Wszystkim uczestnikom tej wyprawy pragnę podziękować za zaangażowanie, zaś dyrektorowi PPN mgr inż. Michałowi Sokołowskiemu za poparcie naszej inicjatywy i pomoc w jej przeprowadzeniu.

Fot. 5. Weryfikacja Walusiowej Jamy w Pienińskim Parku Narodowym, lipiec 2007 r. (od lewej: autor, strażnik Franciszek Ponicki, prof. Adam Nadachowski, leśniczy Jacek Berezicki, stud. Anna Mitura, stud. Dariusz Luks). (Fot. P. Wojtal)
 Verification visit in Walusiowa Jama cave in the Pieniny National Park, July 2007. (from left to right: the author, the Pieniny NP guard Franciszek Ponicki, Prof. Adam Nadachowski, the Pieniny NP forest-ranger Jacek Berezicki, a student Anna Mitura, a student Dariusz Luks). (Phot. P. Wojtal)

Ryc. 3. Drapacz z krzemienia jurajskiego-podkrakowskiego o cechach oryniackich znaleziony w okolicy jaskini Walusiowa Jama w lipcu 2007. (Rys. J. Ożóg)

Found during the survey in the vicinity of Walusiowa Jama cave in July 2007 end-scaper with the characteristics features of the Aurignatian, made of flake from flint from Cracow-Jurassic beds. (Draw J. Ożóg)

Pienińskiego Potoku, u podnóża wapiennych ścian. Jest to w tej chwili jedyny dowód na pobyt człowieka epoki kamienia w głównym masywie Pienin i jakże ważny sygnał, zachęcający do podjęcia badań tego osadnictwa w kontekście przemian przyrody Pienin w plejstocenie.

PIŚMIENICTWO

- Alexandrowicz S. W., Nadachowski A., Rydlewski J., Valde-Nowak P., Wołoszyn B. W. 1985. Subfossil fauna from a cave in the Sobczański Gully (Pieniny Mts., Poland) — *Folia Quaternaria*, **56**: 57–78.
- Amirowicz A., Baryła J., Dziubek K., Gradziński M. 1995. Jaskinie Pienińskiego Parku Narodowego. — *Pieniny Przyroda i Człowiek*, **3**: 3–41.
- Barta J. 1980. Vyznamne paleolitické lokality na strednom a zapadnom Slovensku. — *Archeologický Ustav SAV*, Nitra.
- Baumgart-Kotarba M. 1983. Kształtowane koryt i teras rzecznych w warunkach zróżnicowanych ruchów tektonicznych (na przykładzie wschodniego Podhala). — *OSSOLINEUM*, Polska Akademia Nauk, Wrocław.
- Bibikov S. N. 1940. Grot Murzak-Koba – novaja pozdnepleolitičeskaja stojanka u Krymu. — *Sovetskaja Archeologija*, **5**: 159–178.
- Birkenmajer K. 1979. Przewodnik geologiczny po pienińskim pasie skałkowym. — *Wydawnictwo Geologiczne*, Warszawa.
- Boguszewski A., Sałaciński S. 1992. Nowe górnicze narzędzia rogowe z kopalń krzemienia w Krzemionkach. — *Materiały Krzemionkowskie*, **1**: 81–93.
- Clottes J., Courtin J. 1995. Grotte Cosquer bei Marseille. Eine im Meer versunkene Bilderhöhle. — *Thorbecke*, Sigmaringen.
- Delporte H. 1998. Les Aurignaciens. Premiers hommes modernes. — *La Maison des Roches*, Paris.
- Demars P., Laurent P. 1989. Types d'outils lithiques du paleolithique superieur en Europe, Cahiers du Quaternaire 14. — *Centre National de la Recherche Scientifique*, Paris.
- Gabori M. 1976. Les civilisations de paleolithique moyen entre les Alpes et L'oural. — *Akademiai Kiado*, Budapest.
- Gabori-Csank V. 1968. La station de paleolithique moyen d'Erd-Hongrie. — *Akademiai Kiado*, Budapest.
- Halicki B. 1930. Dyluwialne zlodowacenie północnych stoków Tatr. — *Sprawozdania Państwowego Instytutu Geologicznego*, **5(3–4)**, 377–504.
- Housley R. 2003. Radiocarbon dating. [W:] P. Valde-Nowak, A. Nadachowski, T. Madeyska (red.), *Oblazowa Cave. Human activity, stratigraphy and palaeoenvironment*. — *Instytut Archeologii i Etnologii PAN*, Kraków, ss. 81–85.
- Kaminská L. 1993. Die archäologischen Ausgrabungen auf der Travertinkuppe von Horka-Ondrej bei Poprad. — *Quarter*, **43/44**: 95–102.
- Kaminská L. 2005. Hôrka-Ondrej. Osídlenie spišských travertínov v staršej dobe kamennej. — *Archeologický Ustav SAV*, Košice.
- Klima B. 1963. Dolni Vestonice. Vyskum taborište lovcu mamutu v letech 1947–1952. — *Nakladelství Československé Akademie Ved*, Praha.
- Klima B. 1983. Dolni Vestonice. Taborište lovců mamutu. — *Academia nakladatelství Československé Akademie Ved*, Praha.
- Klima B. 1995. Dolni Vestonice II. [W:] M. Otte (red.), *Eraul*, **73**, Liege.
- Kowalski K. 1954. *Jaskinie Polski*, 1–2. — *Państwowe Muzeum Archeologiczne*, Warszawa.
- Kozłowski J. K., Kozłowski S. K. 1977. *Epoka kamienia na ziemiach polskich*. — *Państwowe Wydawnictwo Naukowe*, Warszawa.
- Kozłowski J. K., Kozłowski S. K. 1996. *Le Paleolithique en Pologne, Serie „Prehistoire d'Europe”*, 2. — *Jerome Millon*, Grenoble.
- Lorblanchet M. 1997. *Höhlenmalerei. Ein Handbuch*. — *J. Thorbecke Verlag*, Sigmaringen.
- Lorenc M. 2006. Radiocarbon dating of some Late Pleistocene faunal assemblages in caves in Poland. — *Acta Zoologica Cracoviensia*, **49A** (1–2): 41–61.
- Madeyska T. 1991. Sediments of Palaeolithic site – Oblazowa Cave (Polish Carpathians). — *Bulletin of the Polish Academy of Sciences. Earth Sciences*, **39(2)**: 173–185.
- Madeyska T. 2003. Correlation of the Oblazowa Cave Filling with the Bialka River History and Environment Changes. [W:] P. Valde-Nowak, A. Nadachowski, T. Madeyska (red.), *Oblazowa Cave. Human activity, stratigraphy and palaeoenvironment*. — *Instytut Archeologii i Etnologii PAN*, Kraków, ss. 15–22.
- Menghin O. 1960. Die kulturgeschichtliche Bedeutung des Stillfriedener Bumerangs in Rahmen der miolithischen und epimiolithischen Faustkeilkultur. — *Acta Praehistorica (Buenos Aires)*, **3–4**: 14–65.
- Nadachowski A., Harisson D. I., Szyndlar Z., Tomek T., Wolsan M. 1993. Late Pleistocene vertebrate fauna from Oblazowa 2 (Carpathians, Poland): palaeoecological reconstruction. — *Acta Zoologica Cracoviensia*, **36(2)**: 282–290.
- Oliva M. 1995. Le Szeletien de Tchecoslovaquie: industrie lithique et repartition géographique. — *Actes du Colloque de Miskolc, PALEO*, Supplement I: 83–90.
- Rydlewski J. 1989. Pienińskie złoża radiolarytu i ich eksploatacja w epoce kamienia i wczesnej epoce brązu na Podhalu. — *Acta Archaeologica Carpathica*, **28**: 25–79.

- Svoboda J. 1991. Dolni Vestonice II. Western Slope. — *Etudes et Recherches Archeologiques de l'Universite de Liege*, **54**.
- Škrdla P., Cilek V., Prichystal A. 1996. Dolni Vestonice III, Excavations 1993–1995. [W:] J. Svoboda (red.) *Paleolithic in the Middle Danube Region*. — *Archeologicky ustav AV ČR, Brno*, ss. 173–190.
- Valde-Nowak P. 1987. Entdeckung der paläolithischen Fundstellen im Tal des Bialka Tatrzańska-Flusses. — *Acta Archaeologica Carpathica*, **26**: 5–35.
- Valde-Nowak P. 1990. Bumerang z Oblazowej. — *Wierchy*, **55**: 127–140.
- Valde-Nowak P. 1991. Studies in Pleistocene settlement in the Polish Carpathians. — *Antiquity*, **65**: 593–606.
- Valde-Nowak P., Nadachowski A., Madeyska T. (red.) 2003. Oblazowa Cave. Human activity, stratigraphy and palaeoenvironment. — *Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Kraków*.
- Valde-Nowak P., Nadachowski A., Wolsan M. 1987. Upper Palaeolithic boomerang made of a mammoth tusk in southern Poland. — *Nature* **329**: 436–438.
- Valoch K. 1988. Die Erforschung der Kulna-Höhle 1961–1976. — *Anthropos, Studien zur Anthropologie, Paläoethnologie, Paläontologie und Quartärgeologie, Brno*.
- Vértes L. 1964. Die Ausgrabung und die archäologischen Funde. [W:] L. Vertes (red.), *Tata. Eine mittelpaläolithische Travertin-Siedlung in Ungarn*. — *Akademiai Kiado, Budapest*, ss. 133–249.
- Žirov E.V. 1940. Kostjaki iz grota Murzak-Koba. — *Sovjetskaja Archeologija*, **5**: 179–186.
- (Szeletian – layer XI, AMS 36 400 ± 700 BP) and East Gravettian (Pavlovian – layer VIII). On the last mentioned level, the complete mammoth-tusk boomerang was found and two human bones: distal phalanx of the thumb and distal phalanx of the little finger, the most ancient in Poland. Another problem concerns the typical Aurignacian artefacts found beyond the intact system of the above presented series, i.e. in the middle part of the anthropogenic pit (XXII “layer”).

The rich palaeontological materials were retrieved by wet sieving. The fossil fauna consists of mollusca, fish remains, amphibians, reptiles, about 66 taxa of birds and 50 mammal species. The fauna composition indicates the steppe-tundra and/or forest steppe biome with some moist environments.

Formerly, the remains of layer VIII – the most important in the whole sequences – were thought to be the relicts of a hunting camp, perhaps of a seasonal character, far away from basic camps situated e.g. in Moravia. After some years of analysis this interpretation has been changed.

Palaeolithic man presumably transported the large stones from the neighbouring Bialka river valley and formed circle construction on the level VIII. The boomerang was situated in the centre of the stone circle. A distal thumb phalanx of an adult man was discovered in its proximity. The second little finger phalanx, was situated near a granite boulder. Some artefacts – the boomerang itself, *Conus* shells, mining tools and a hammer stone, show traces of a red colour pigment, rich in iron. The human thumb phalanx, the bone perforator and the horn-core wedge were AMS dated to about 30.000 years BP (AMS 31.000 ± 550 BP for the distal phalanx). A detailed analysis of cave stratigraphy demonstrated that humans remodelled the sediments in the cave. The Upper Palaeolithic man opened a wide entrance into the cave, penetrating and damaging older deposits. As a result of human activity a “platform” situated above the eye-level of these prehistoric people were exposed.

All of these elements, i.e. the stone circle, the exceptional and precious artefacts and the “platform”; may be considered as remnants of

SUMMARY

The Cave in Oblazowa is located in the eastern part of the Orava-Nowy Targ Basin, and situated in the southern face of a 670 m hill. The excavations uncovered original arched opening, situated directly under a triangular entrance and hewn out in the 1920^s. After 8 years of work over the period 1985–95 the cave bottom has not been reached yet.

The section at Oblazowa Cave has nine lithic-bearing layers. Additionally, layers XVI and XXb were found to contain artefacts not in a defined cultural context. The typical mousterian implements, with very few (or without) *Levallois* elements, were found in the layers XXb, XIX, XVII, XVI, XVb & XIII. The sequences of layers XI to III produce series of Upper Palaeolithic assemblages, typical for leaf-point culture

a ceremonial site. The occurrence of red ochre supports this interpretation. The presence of two elements of human fingers; and the fact that no other skeletal elements were found, exclude the possibility of a grave-site. Also, the lack of typical cultural “rubbish”, consisting of animal bone fragments, flakes etc., indicates the unconventional purpose of this site. In the light of the above described situation we may hypothesize the existence of practices such as shamanism and suppose that Palaeolithic man sacrificed digits, perhaps as a ritual, for instance initiation. This is supported by Palaeolithic art from the Franko-

Cantabrian province portraying the human hand with missing or reduced digits, first observed and described in Gargas-Cave.

To receive complete picture of the settlement processes in Oblazowa Cave, some Middle Ages elements, found in layer I must be remembered. Some dozen of pottery fragments and a complete preserved iron crossbow point should be mentioned.

The necessity of investigations in the Pieniny Caves is supported by the last surface discovery of most probably palaeolithic artefact found in the Walusiowa Jama Cave in the summer 2007.